

YHTEISÖLLINEN TAIDEKASVATUS JÄRJESTÖLLISEN SIVISTYSTYÖN YTIMESSÄ

KULTTUURISEN SIVISTYSTYÖN LÄHTEILLÄ

Vapaan sivistystyön puheessa tunnutaan usein unohtavan sen yksi merkittävä toimijakenttä: järjestöllinen sivistystyö. Moniarvoisesta ja kansanvaltaisesta järjestöjen toimintakulttuurista, sen perinteestä ja nykyisyydestä kasvaa myös suomalainen sivistys. Mainemme luovuuden, koulutuksen ja osaamisen mallimaana nousee niin ikään tästä maaperästä.

Suomalaisen kansansivistystyössä uransa luoneista järjestöistä useat ovat löytäneet kulttuurista ja taiteista luontevat kasvun ympäristöt. Uudistumisen lähtökohtana on usein ollut oivallus sivistystyön uudelleen syntymisestä yhteisö-, kulttuuri- ja taidekasvatuksen kontekstissa. Perinteikkäiltä, usein alkujaan radikaaleiltakin liikkeiltä voi odottaa, ja jopa vaatia, kriittistä pohdintaa organisoitumiseensa sekä kasvatus- ja sivistystehtäväänsä liittyvissä haasteissa. Toisin sanoen, myös meillä, niin sanotuissa sitoutumattomissa järjestöissä, on jo aikoja sitten alettu tutkia ja tulkita ihmisten arjen elämismaailmojen heijastumia, niitä sosiokulttuurisia todellisuuksia, joissa elämme.

Jokainen aikakausi pitää sisällään sivistystehtävän uudelleen määrittelyn veloitteen. Järjestöllisen taide- ja kulttuurikasvatuksen lähtökohdat ovat yleissivistyksellisiä. Ilman harrastamisen taustalla olevien suurempien kasvatuksellisten ja toimintaa ravitsevien merkitysten ymmärrystä sekä sivistystehtävän laajaa tiedostamista, toiminnasta tulee päämäärätöntä hämmentävää puuhastelua. Ihminen etsii elämäänsä sisältöjä. Merkitys- ja sisältöavaruuksien merissä liikkuvat tiukat pyydykset. Kansansivistysliikkeiden haasteet ja mahdollisuudet ovat tässä samassa virrassa. Kauaa ei kannata seisoskella odottamassa organisaatiokulttuuriin laastittujen patojen aukeamista. Pitää olla kriittinen, rohkea kokeilemaan. Pitää uskoa ihmiseen ja ihmeeseen. Pitää etsiä sivistyksen henkeä.

TAIDEKASVATUKSEN KENTILLÄ

Taide itsessään on kulttuurisen tuotannon muoto, jonka tärkein tarkoitus on rakentaa yhteisen todellisuutemme symboleja. Yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin sekä nykytaiteen ja taiteidenvälisyyden pohjalta pyritään järjestöllisessä sivistystyössä kehittämään uusia toimintamuotoja ja opetusmenetelmiä. Jälkimodernissa sen kummemmin taidetta kuin taidekasvatustakaan ei pidetä enää elitistisenä tästä maailmasta ulkona olevana, vaan ne koetaan elävänä ja muuntuvana osana inhimillistä olemassaoloa.

Viimeaikaiset viestit taideaineiden asemasta perusopetuksessa osoittavat, että koulu ei halua, jaksaa tai ehdi hoitaa taidekasvatuksen tehtävää yksin. Taide- ja kulttuurilaitosten pedagoginen työ on sekin resurssien puutteessa kaventunut. Näille, kuten alan järjestöillekin aikoinaan kuulunut sivistystehtävä on kadonnut markkinoiden tavarataivaalle. Sen myötä taidekasvatuksesta on tullut silkkaa huvitusten illuusiota, jonka poksahdeluihin vain harvat enää tuntuvat reagoivan.

Ihmisen kasvun paikkojen sanotaan olevan kaikkialla muualla kuin koulussa. Ne ovat kasvavan vertaisryhmissä, järjestöissä ja kerhoissa. Vaikka ajatus ei olekaan uusi, väite nostaa järjestöjen toiminnalliset haasteet omaan arvoonsa. Toivottavaa olisi, että tiedostaisimme näiden foorumeiden merkityksen tietoisesti rakennettuina ja pedagogisesti kunnianhimoisina ihmiseksi kasvamisen paikkoina. Taidekasvattajat ja taide- ja harrastuspiirien ohjaajat tietävät kokemuksesta, että opittavien asioiden liittyminen yksilön ja yhteisön todelliseen elämismaailmaan on lähtökohta kaikelle oppimiselle. Taide- ja kulttuurikasvatukseen oppimisen tärkein foorumi on järjestöjen ohjaajakoulutuksessa, jonka sisältöjä tulee kriittisesti ja tarpeeksi tiuhaan tarkastella. Ohjaajakoulutuksen kehittäminen tarvitsee uusien sisältöpainotustensa lisäksi taidealojen asiantuntemusta. Taidekasvattajien ja taiteilijoiden kanssa tehdystä yhteistyöstä kolmannella sektorilla on paljon hedelmällisiä kokemuksia.

TAIDEKASVATUS TULKITSEE TODELLISUUTTA

Kuten todettua, taidekasvatus sijaitsee kulttuurisen sivistys- ja nuorisotyön keskiössä. Viime aikoina ilmestyneissä aihetta käsittelevissä julkaisuissa tarkastellaan nykytaiteen yhteisöllisiä suuntauksia sekä pohditaan taidekasvatuksen roolia eri toimintaryhmien yhteensitojana. Aineistojen kantavana ajatuksena on, että kulttuuri kasvaa ihmisten arkipäivän ja vapaa-ajan toiminnan yhteydessä syntyneistä yhteisistä kokemuksista, arvostuksista ja tottumuksista.

Lisensiaatti Mirja Hiltusen mukaan yhteisöllinen taidekasvatuksen tarranauhaan voi kiinnittyä monenlaisia toimijoita ja tarkoituksia. Taidekasvatuksen perinteisenä tehtävänä on taiteen keinoin tuotetun ja tulkitun todellisuuden arviointi, sen kokemuksellinen ja käsitteellinen pohdiskelu ja tutkiminen. Taidekasvatus voi tämän lisäksi toimia olemassa olevan heijastajan ja säilyttäjän asemesta innostajana ja aktiivisena vaikuttamisen kanavana. Taidekasvatus voi olla yhteisen kielen luoja ja yhteisöllisten hankkeiden tulkki. Näissä merkityksissä se sisältää entistä enemmän soveltamisen mahdollisuuksia yhteiskunnassamme.

Yhteisöllinen taidekasvatus on taiteellisen ilmaisun ja välineellisten tavoitteiden kohtaamispaikka. Yhteisötaiteessa voidaan pyrkiä rakennetun tai luonnonympäristön sekä itse yhteisön kehittämiseen, sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseen, työllistämiseen, tai yleisen viihtyvyyden aikaansaamiseen. Taidekasvatus kannustaa erilaisuuden hyväksymiseen, kriittisyyteen ja yhden oikeaksi julistetun totuuden kyseenalaistamiseen. Yhteisön lähtökohdista, paikan historiasta, sen tarinoista ja nykyhetkestä voimaantuva harrastustoiminta voi olla merkittäväällä tavalla rakentamassa sosiaalista yhteisöä ja vahvistamassa paikallisidentiteettiä.

TAIDEKASVATUS OPETTAA TEKEMÄLLÄ

Yhteisöllinen taidekasvatuksen projektit ovat parhaimmillaan sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyviä toimimisen tapoja. Elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan kautta ympäristö ja yhteisö, oppiminen ja kasvaminen muuttuvat merkityksellisiksi. Vuorovaikutus ja eri toimintaryhmiä yhdistävä kulttuurinen yhteistyö luo taiteellekin monipuolisia elinmahdollisuuksia. Tänä päivänä monet eri taiteen alojen harrastajat ja ammattilaiset osallistuvat yhteisiin projekteihin erilaisten sidosryhmien kanssa. Jokaisen yhteisön sisältä löytyy toimivia ja taitavia tekijöitä,

mutta suurempi vaikuttavuus saavutetaan, kun yhteisöllistä toimintaa laajennetaan myös uusille alueille ja uusien yhteisöjen tietoon.

Seuratoiminnassa yhdessä tehtyjen tapahtumien ja tuotosten kirjo on valtaisa. Kaikkien yhteisenä nimittäjä on yhteisössä kasvaminen ja tekemällä oppiminen. Yhteisöllisen ja ympäristöllisen taidetoiminnan tärkein edellytys on, että toiminta kohdistuu tekijöiden ja kokijoiden omaan ympäristöön ja realisoituu erilaisina aktiviteetteina. Itsensä näköisessä ja omakohtaisessa lopputuotoksessa esiintyjien (tai tekijöiden) ja yleisön välinen raja hämärtyy ja syntyy yhteinen kokemus olemisesta taiteen tekijänä ja vastaanottajana.

YHTEISÖLLISEN TAIDEKASVATUS SITOO YMPÄRISTÖN JA YHTEISÖN

Marjatta Bardy toteaa, että taiteellinen ilmaisu ja viestintä ovat yleismaailmallista toimintaa ja yhteisöllinen taidekasvatus soveltuu mille tahansa inhimillisen elämän kentälle. Yhteisötaide on tilannesidonnaista. Osallistujat luovat itselleen tilaa tavoittelemisen arvoiselle, yhteisölle merkitykselliselle muutokselle. Taiteentutkimuksen myötä on otettu tarkastelun kohteeksi taiteen, ympäristön ja yhteisön sidos ja korostetaan taiteen yhteyttä ihmisen arjen toimintoihin ja elämään. Sekä ympäristöllisyys että yhteisöllisyys nähdään ihmiselämään kuuluvana luonnollisena ja monitasoisena siteenä. Ihminen luo ja muuntaa itse yhteisöään ja ympäristöään kaiken aikaa.

Yhteisölliset taidetapahtumat kannustavat ja ohjaavat muutokseen. Keskeisintä taidetoiminnassa ei aina ole taiteellinen lopputulos, vaan prosessi. Muutoksien aikaansaaminen ja kiinnostus laajempaan tietoisuuteen omasta elämästä sekä yhteisön tilasta tuottaa monitasoisempaa ja syvällisempää ajattelua niin tekijöille kuin tapahtumaan osallistuvalla yleisöllä. Seurojen yhteisölliset lähtökohdat, paikan historia, sen kaikki tarinat sekä nykyisyydessä elävä taiteellinen toiminta voivat olla rakentamassa sosiaalista muutosta ja vahvistamassa paikallisidentiteettiä. Samalla yhteisöllinen taidekasvatus auttaa ymmärtämään paremmin niitä sosiaalisia, kulttuurisia, ekologisia ja poliittisia olosuhteita, joiden osana kaikki ovat. Toiminnan suuntana on silloin tiedostava kansalaisyhteiskunta, yksilönä omaan elämäänsä vaikuttaminen, jossa kyseenalaistetaan auktoriteetit ja vallitseva nykyinen tila. Hyväksytään erilaisuus ja puolustetaan muita ihmisiä sekä ympäristöä.

Yhteisöllisen toiminnan perinteiset muodot ja mallit sisältävät omat kehittämistarpeensa. Ympäristösuhteen huomioiva yhteisöllinen taidekasvatus tuo luontevasti näkyviin uusia toimintamalleja. Taidekasvattajat ja seurojen ohjaajat tarvitsevat organisointikyvyn lisäksi tietoa yhteisön ja ympäristön luonteesta ja siitä millaisten prosessien kautta toiminta voi tapahtua. On myös rohkeasti etsittävä uusia yhteyksiä ja yhteistyömuotoja eri tieteiden ja taidemuotojen sekä yhteiskunnan eri toimijoiden välillä.

KULTTUURISEN LUKUTAIDON OPPIMISYMPÄRISTÖ

Yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin rakentunut prosessi näkyy arjen heijastumina, joita muutoin ei nähdä tai havaita, tai joka on unohtunutta, piilotettua. Vapaan sivistystyön tehtäväkentällä yhteisöllisen taidekasvatuksen menetelmät ovat mahdollisuuksia, vaihtoehtoja monien joukossa. Taide, kasvatus ja yhteisö, kasvun

pyhä kolminaisuus, nivoutuu tarvittaessa reheväksi kokonaisuudeksi, uudeksi rakennusaineeksi menneen ja tulevan välille.

Kuuluja suomalainen luovuus ja innovaatiot ovat lähtöisin kansanopetuksen ja -sivistyksen maaperästä. Tuntuu hurjalta ajatella, että olisimme tämän unohtaneet. Toivoa sopii, että kaikki ei ole tässä tapauksessa sitä, miltä näyttää. Koulutuksen teknokraatit ovat joka tapauksessa sivaltaneet taito- ja taideaineiden opetusta kovalla kädellä. Heidän rajatuissa merkitysavaruuksissa tyhjänpäiväisyydeksi luokitellulla ei ole sijaa. Markkinaliberalismin luovuus mitataan osto- ja myyntikäyrillä. Niiden tulkinnoissa ei taidekasvatusta noteerata. Kaupallinen puhe kannustaa yrittäjyyskasvatukseen, ja mielellään heti alkuopetuksesta lähtien.

Luovat alat tuntuvat virallisen kasvatuspuheen ja mielipiteenkin puolesta sopivan hyvin vapaan sivistystyön tehtäviksi. Siellähän on kaikki mahdollisuudet kehittää kädentaitoja, sosiaalista osaamista, muistiakin. Voi tanssia ja laulaa, näytellä ja tarinoida. Mutta vasta sitten kun muulta elämältä ehtii. Seniorina, jos siihen asti jaksaa elää. Ja jos ylimääräistä aikaa ja rahaa muilta menoilta jää. Olemmekohan unohtamassa myös vapaan sivistystyön mahdollisuudet sukupolvia ja ihmisiä yhdistävänä kasvuympäristönä. Eikö sivistyminen ja ihmiseksi kasvaminen olekaan elämänpitkä prosessi. Teemmekö lapsistamme ensiksi tuotannollisia kulutuskansalaisia, ja kun tämä on missio on hoidettu, jatketaan yleissivistävällä osuudella. Arja Puurulan mukaan taidekasvatus on elämyksiin, tunteisiin, toimintaan ja kokemuksiin perustuvaa, varhaislapsuudessa alkavaa, koko eliniän jatkuvaa kasvatusta kohtia humaania, ihmiskunnan tulevaisuudesta aktiivisesti vastuuta ottavaa ihmistä. Myös meidän työmme voima nousee tästä ilosanomasta.

Nyt kun suomalaisen yhteiskunnan kulttuurisen murroksen pyörteissä etsitään kiihkeästi ulospääsyä itse aiheutetusta alaikäisyydestä, tarjoaa pitkän ja perinteikkään uran tehnyt, mutta edelleen ajassa ja ihmisten arjessa elävä, järjestöllinen sivistystyö tähän oman vaihtoehkonsa. Taidekasvatukseen ei tarvitse olla epämääräistä, jostain ylhäältä meille tarjottua. Sen on lupa olla omaa kasvatuksen arkeamme; tekemisessä, kokemuksissa ja arkipäivän oppimisessa syntyntyä tulkintaamme.

Sivistys kuuluu kaikille ja kulttuurinen lukutaito on kansalaistaidoista jaloin.

Lähdeaineistoja:

Bardy, M. et.al (toim.) (2007). Taide keskellä elämää

Hiltunen, M. & Jokela, T. (2001). Täälläkö taidetta ? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen

Mäkäräinen H. & Romppainen H. (2008). Tulesta taiteeksi

Opintokeskus Kansalaisfoorumi. (2003). Innostuskirja. Nyt !

Puurula, A. (toim.) (1998). Taito- ja taideaineiden opetuksen integrointi.

Sederholm, H. (2000). Tämäkö taidetta

Suoranta, J. (2002). Kasvatuksellisesti näkeväksi. sivistyksellinen kasvatuskäytäntö tässä ajassa